

Siviilipalvelus Euroopassa

Omantunnon ja yleisen asevelvollisuuden takia

Sisältö	
Johdanto	2
1. Siviilipalveluksen monet ulottuvuudet	3
Siviilipalvelus omantunnonoikeutena	3
Siviilipalvelus yleisen asevelvollisuuden tukena	4
Pojat ja tytöt	6
Työvoimaa yhteiskunnalle	6
Lisää käsiä kriisitilanteisiin	7
Sotapolitiikka ei ole sosiaalipolitiikkaa	8
2. Siviilipalvelusjärjestelmät Euroopassa	8
Asevelvollisuudesta vapauttaminen	9
Perusteet siviilipalvelukseen hakemiselle	10
Suorittavien osuus miesikäluokasta	10
Palvelusaika	10
Palveluspaikat ja tehtävät	10
Maittain	11
Kirjallisuus	17

Johdanto

Asevelvollisuus on ollut Euroopassa viimeisten vuosien aikana vilkkaan keskustelun ja kehityksen alla. Tässä selvityksessä on mukana 46 maata, joista kolmessa ei ole ollut pakollista asevelvollisuutta ja viidessä ei armeijaa. Kaikkiaan 38 eurooppalaisessa valtiossa on ollut pakollinen asevelvollisuus. Niistä neljä lakkautti sen 1990-luvun loppuun mennessä. Varsinainen murros alkoi 2000-luvulla jolloin se lakkautettiin 20 valtiossa. Tänä vuonna se lakkautettiin vielä Serbiassa ja Saksassa¹. Asevelvollisuutta seurasi ammattiarmeija tai sen ja vapaaehtoisen varusmiespalveluksen yhdistelmä.

Pakollinen miehiä koskeva asevelvollisuus on käytössä enää 13 (28 %) eurooppalaisessa valtiossa: Itävallassa, Kreikassa, Kyproksella, Moldovassa, Norjassa, Suomessa, Sveitsissä, Tanskassa, Turkissa, Ukrainassa, Valko-Venäjällä, Venäjällä ja Virossa. Asevelvollisuus on lähes kaikissa² näissä maissa mahdollista suorittaa joko varusmiespalveluksena tai siviilipalveluksena. Ne eivät ole toistensa vapaavalintaisia vaihtoehtoja vaan siviilipalvelukseen voidaan hyväksyä ainoastaan pätevän henkilökohtaisen vakaumuksen perusteella. Siviilipalvelus on sidoksissa asevelvollisuuden ja varusmiespalveluksen kehitykseen. Mitä valikiovammaksi varusmiespalvelus on muuttunut, sitä harvempi suorittaa myöskään siviilipalvelusta. Esimerkiksi Virossa ei edes järjestetä siviilipalvelusta käytännössä. Tosiasiallisesti siviilipalvelus on käytössä vain kahdeksassa näistä 13 Euroopan valtiosta. Harvan valtion kohdalla voidaan puhua yleisestä asevelvollisuudesta. Esimerkiksi Itäval-

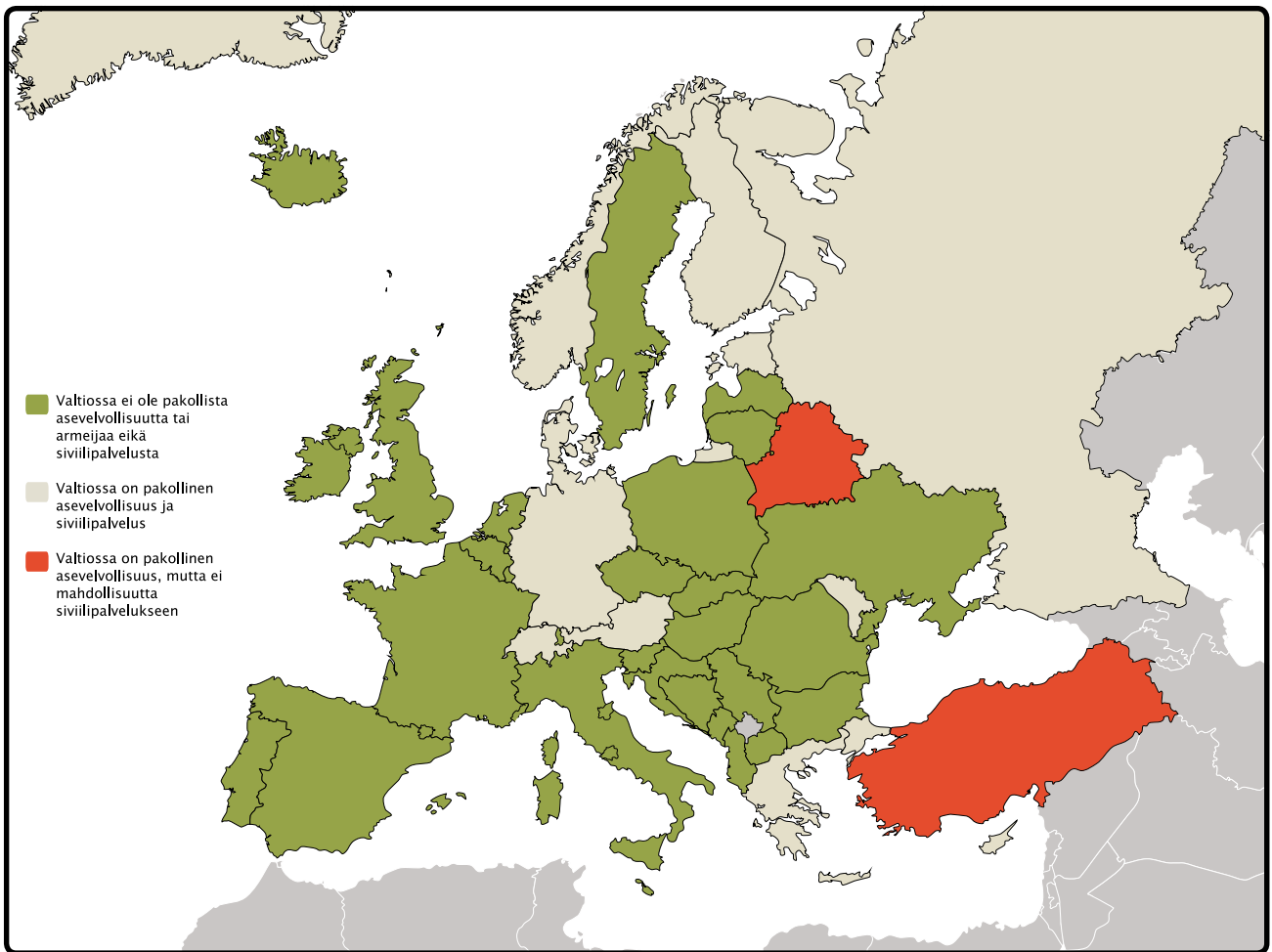
lassa noin 56 prosenttia ja Norjassa noin 30 prosenttia miesikäluokasta suorittaa varusmies- tai siviilipalveluksen.

Myös Suomessa on valmistauduttu kehittämään maanpuolustusta. Viime vuonna julkaistiin nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän turvaamiseen vaikuttavia kehityskulkuja ja yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioinut niin kutsuttu Siilasmaan työryhmän raportti (Suomalainen asevelvollisuus, 2010). Samalla tavoin siviilipalvelukseen kohdistuu muutospaineita ja sen kehittämistyöryhmän mietintö julkaistiin tänä keväänä (Siviilipalvelus 2020, 2011). Suomen ratkaisut lähtevät kansallisista lähtökohdista, mutta eivät synny tyhjiössä. Ne ovat reagoivia globaalin turvallisuusympäristön ja turvallisuuskäsityksen muutoksiin sekä heijastavat Euroopan sekä aivan erityisesti Pohjois-Euroopan kehitystä (Toivanen 2006).

Tämän selvityksen tarkoituksena on vertailla Euroopan valtioiden siviilipalvelusjärjestelmiä ja tukea meneillään olevaa kotimaista keskustelua tarjoamalla näkökulmia. Niitä, jotka ovat kiinnostuneet laajemmin maanpuolustusta ja asevelvollisuutta koskevasta Eurooppalaisesta vertailusta suosittelen tutustumaan Eurooppalainen maanpuolustus ja asevelvollisuus (2010) raporttiin. Sen alkuosa (s.3-26) on erinomainen johdanto myös tälle tekstille tarjoten taustaa sotilaallisiin, kansantaloudellisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin näkökulmiin. Selvityksen on tilannut Suomen Sadankomitea ry. Kirjoittajana olen itseenäisesti valinnut lähestymistavan ja vastaan tekstin sisällöstä.

1 Serbia lakkautti pakollisen asevelvollisuuden 1.1.2011 ja Saksa lakkauttaa sen 1.7.2011

2 Joissakin maissa voi myös suorittaa aseettoman varusmiespalveluksen. Valko-Venäjällä ja Turkissa sekä käytännössä Kyproksella ei ole mahdollisuutta siviilipalvelukseen vaan kaikki joutuvat varusmiespalvelukseen.

1. Siviilipalveluksen monet ulottuvuudet

Siviilipalvelus omantunnonoikeutena

Siviilipalveluksen tarkoituksena on sovittaa yhteisen maanpuolustusvelvollisuus sekä yksilön uskonnon ja omantunnon vapaus. Omantunnon vapaus on taattu Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) vuonna 1948 solmimassa Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa. YK:n pääsihteeri Sean MacBride totesi Nobelin rauhanpalkintopuheessaan, että se tarkoittaa myös oikeutta kieltäytyä tappamasta³. Latvian vuonna 2002 säädetty

siviilipalveluslaki korostaa yksilön vastuuta toden lain tarkoituksena olevan ”taata ihmisten vapaa ajattelu, vakaumukselliset ja uskonnolliset uskomukset, jotka liittyvät vapauteen ja kansalaisten velvollisuuksiin valtiota kohtaan”. Saksassa yksi perustelu luopumiselle pakollisesta asevelvollisuudesta oli, että maan perustuslaki takaa kansalaisten elämän koskemattomuuden lukuun ottamatta poikkeuksellisia olosuhteita (sota). Rauhan aikana järjestettävän pakollisen asevelvollisuuden katsottiin nimenomaan loukkaavan tätä oikeutta.

3 MacBriden Nobel-puhe <http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1974/macbride-lecture.html>

Sanasto

Asevelvollisuus tarkoittaa valtion lailla määrittelemää kansalaisen velvollisuutta osallistua kotimaansa puolustamiseen. Asevelvollisuus koskee lähes kaikissa maailman maissa vain noin 18–60 -vuotiaita miehiä. Asevelvollisuuteen kuuluu esimerkiksi asepalveluksen jälkeen suoritettavia kertausharjoituksia.

Pakollisella asevelvollisuudella (ns. yleinen asevelvollisuus) tarkoitetaan sen olevan laissa määrätty ja koskevan kaikkia miespuoleisia kansalaisia. Se voi olla valikoiva asevelvollisuus, jolloin määrätyn perusteiden valitaan vain osa miehistä suorittamaan asepalvelusta. Pakollisen asevelvollisuuden vastakohta on vapaaehtoinen asevelvollisuus, joka tarkoittaa niin ammattiarmeijaa kuin vapaaehtoisista varusmiehistä muodostettavaa armeijaa.

Asepalvelus tarkoittaa asevelvollisuuden täyttämistä suorittamalla varusmiespalvelus armeijassa. Se tulee yleensä suorittaa 18–27 vuoden iässä.

Korvaava palvelus tarkoittaa vakaumuksen perusteella hakemuksesta tai ilmoituksesta asepalveluksen suorittamisesta vapauttamista ja sen suorittamista aseettomana varusmiespalveluksena tai korvaavana siviilipalveluksena.

Totaalikieltäytyjällä tarkoitetaan henkilöä, jonka vakaumus estää häntä suorittamasta asepalvelusta ja korvaavaa palvelusta. Osa heistä saattaa kieltäytyä myös saapumasta kutsuntoihin mistä usein seuraa rangaistus.

Vakaumus on ollut useimmissa maissa rajoitettu uskonnollisiin ja vakaviin eettisiin sekä moraalisiin kysymyksiin. Vakaumus on pitänyt todistaa, mutta 1990-luvulla tästä vaatimuksesta on lähes kaikissa maissa luovuttu. Suomessa säädettiin vuonna 1931 laki asevelvollisista, joita omantunnonsyyt estivät suorittamasta varusmiespalvelusta. Laki ei ollut voimassa sodan aikana ja aseistakieltäytyjiä tuomittiin kuolemaan. Vuonna 1959 säädettiin uusi laki ja perustettiin asevelvollisten

tutkijatoimikunta, joka arvioi vakaumuksen pätevyyttä. Kymmenen vuotta myöhemmin säädettiin laki aseettomasta siviilipalveluksesta. Siinä perusteeksi riitti uskonnollinen tai muu vakaumus, mutta niiden pätevyyden tutkimista jatkettiin. Ensisijaisesti piti suorittaa armeijassa aseeton varusmiespalvelus⁴ ja korvaavana palveluksena siviilipalvelus. Asepalveluksesta kieltäytymiseen yllyttäminen oli rikos 1960-luvulle asti, jolloin se asetettiin kyseenalaiseksi kansalaistottelemattomuudella. Tällöin tuomittiin useita nykyään korkeassa asemassa olevia päättäjiä ja poliitikkoja sakkoihin tai vankeusrangaistuksiin yllyttämisestä asepalveluksesta kieltäytymiseen. Näiden oikeudenkäyntien ja tuomioiden seurauksena lakia muutettiin.

Suomessa vakaumuksen tutkinnasta luovuttiin vuonna 1985 säädetyllä väliaikaislailla. Se oli voimassa vuosina 1987–1991, kunnes voimaan tuli uusi siviilipalveluslaki. Siinä edellytettiin edelleen vakavia omantunnonsyitä, mutta ne perustuivat asevelvollisen omaan ilmoitukseen joten käytännössä palvelukseen oli aiempaa helpompi päästä. Vuonna 2008 voimaan tuli tuorein siviilipalveluslaki ja siinä vaatimusta madallettiin niin, että enää ei edellytetä nimenomaan uskonnollista tai eettistä vakaumusta vaan pelkkä vakaumus riittää. Siviilipalvelus on voimassa niin rauhan kuin sodankin aikana. Siviilipalveluskeskus kysyi vuoden 2010 viimeisiltä saapumisieriltä (N=289) syitä siviilipalveluksen suorittamiselle. Vastaajista 60 prosenttia tuli palvelukseen käytännön syistä ja 43 prosenttia koki termin ”aseistakieltäytyjä” kuvaavan heitä. (Siviilipalvelus 2011, 22–25.) Siviilipalveluksen on suorittanut tasaisesti noin 7–8 prosenttia ikäluokasta eli 2500 nuorta miestä vuodessa.

Siviilipalvelus yleisen asevelvollisuuden tukena

Pakollinen asevelvollisuus tulee suorittaa varusmiespalveluksena, aseettomana varusmiespalveluksena tai korvaavana siviilipalveluksena. Tästä

4 Sen suorittaa tänä päivänä vuosittain noin 30 nuorta miestä

syystä siviilipalvelus on sidoksissa sen olemassaoloon ja tukee voimakkaasti yleisen asevelvollisuuden säilyttämistä (Siviilipalvelus 2011, 40). Varusmiespalveluksen suosiota on ylläpidetty siviilipalveluksen kustannuksella muun muassa asettamalla sille pidempi palvelusaika kuin varusmiespalvelukselle. Kaikissa nykyisissä pakollisen asevelvollisuuden maissa Tanskaa lukuun ottamatta se on pääsääntöisesti pidempi kuin pisin varusmiespalvelusaika. Palvelusaikojen erot vaihtelevat 1-15 kuukauden välillä. Suomessa keskimääräinen varusmiespalvelus on yhdeksän kuukautta ja siviilipalvelus 12 kuukautta. Se on yhtä pitkä kuin pisin varusmiespalvelusaika. Ihmisoikeusjärjestöt pitävät tätä edelleen syrjivänä käytäntönä. Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmä ei kyennyt ottamaan kantaa siviilipalveluksen kestoon ja työryhmän mietintöön jätettiin tämän takia kaksi eriävää mielipidettä⁵.

Siviilipalveluksen pidempää palvelusaikaa on perusteltu palveluksen kokonaisrasittavuudella. Varusmiehillä on esimerkiksi enemmän viikkotyötunteja ja he joutuvat viettämään viikot kasarmialueella, kun siviilipalvelusmiehillä on vähemmän viikkotyötunteja ja he pääsevät vielä usein yöksi kotiinsa (TEM 2011, 53–54). Samoin varusmiespalvelus on fyysisesti rasittavampaa. Toisaalta asepalveluksen sisällä esiintyy aivan vastaavanlaisia eroja myös varusmiesten kesken eri aselajien ja tehtävien perusteella. Varusmiehellä on mahdollisuus vaikuttaa palvelusaikansa pituuteen ja suorittaa palvelus kuudessa kuukaudessa, mutta siviilipalvelusvelvollisilla näin ei ole. Lyhyemmällä siviilipalveluksella olisi tasa-arvon ja ihmisoikeuksien edistämisen lisäksi kansantaloudellisia vaikutuksia muun muassa työurien pidentämiseen alkupäästä.

Varusmiespalveluksen suorittamiseen voidaan kannustaa palvelusajan lisäksi tarjoamalla heille parempia etuja kuin siviilipalvelusmiehille. Tämä voi tapahtua jo palveluksen aikana maksamalla varusmiehille korkeampia päivärahoja. Näin tapahtui Itävallassa vuonna 2000 ja maan perus-

tuslakituomioistuinin totesi tämän olevan laitonta. Se voi myös tapahtua palveluksen jälkeen edellyttämällä suoritettua varusmiespalvelusta edellytykseksi tiettyihin valtion virkoihin. Luxemburgissa ainoastaan armeijan suorittaneita voidaan valita posteljooneiksi, tullivirkailijoiksi tai metsänvartijoiksi ja heillä on etusija pyrittäessä poliisiksi. Suomessa poliiseilta ei vaadita enää varusmiespalveluksen suorittamista, mutta moni mies ja nainen käy kuitenkin varusmiespalveluksen parantaakseen mahdollisuuksiaan päästä poliisikouluun. Uutena käytäntönä suomalaiset korkeakoulut ovat alkamassa myöntämään opintopisteitä varusmiespalveluksessa suoritetusta johtajakoulutuksesta.

Varusmiespalveluksen suosioon eivät vaikuta pelkästään edut ja sanktiot vaan merkittävässä määrin kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät. Suomalainen sanonta ”se ei ole mies eikä mikään joka ei käy armeijaa” kuvaa tilannetta hyvin. Yllättävää kyllä, tällaista ajattelua saattavat tukea juuri ne, jotka eivät ole asevelvollisia. Tuoreimman Nuorisobarometrin (2010) mukaan 56 prosenttia naisista arvostaa armeijan käynnyttä miestä ja 43 prosenttia siviilipalveluksen käynnyttä, kun miehet eivät koe niiden suorittamisen vaikuttavan yhtä paljon toisille miehille annettuun arvostukseen. Vastaavat erot löytyivät myös Maanpuolustustiedotuksen (MTS 2011) tuoreesta kyselystä. Naisista 52 prosenttia säilyttäisi nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän ja 76 prosenttia pitäisi varusmiespalveluksen pituuden ennallaan, kun miehistä vain 49 säilyttäisi nykyjärjestelmän ja 64 prosenttia pitäisi palvelusajat ennallaan. Erot ovat mielenkiintoisia, koska naisille itselleen asevelvollisuus ei ole samalla tavoin henkilökohtainen kysymys kuin miehille. Siitä kuitenkin tulee heille henkilökohtainen, kun heidän omat lapsensa lähestyvät asevelvollisuusikää. Onko äitiyden tärkeimpiä hetkiä saada nähdä poikansa ylioppilasjuhlat ja sotilasvala? Olisi mielenkiintoista selvittää tarkemmin varusmies- ja siviilipalvelukseen liittyviä arvostuksia juuri tästä näkökulmasta.

5 Sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehen sekä Sadankomitean pääsihteerin Eekku Aromaan ja Rauhanliiton puheenjohtajan Tarja Cronbergin eriävät mielipiteet

Pojat ja tytöt

Suomessa puhutaan yleisestä asevelvollisuudesta ja varusmiespalveluksen suorittaneiden osuudesta ikäluokasta, kun pitäisi puhua miehiä koskevasta asevelvollisuudesta ja miesikäluokasta. Tästä syystä perustuslain takaama kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä ei toteudu. Ongelma voidaan ratkaista kahdella tavalla: säätämällä asevelvollisuus vapaaehtoiseksi miehille tai pakolliseksi naisille.

Euroopassa asevelvollisuus on aina koskenut ainoastaan miehiä eikä missään maassa ole molempia sukupuolia koskevaa asevelvollisuutta. Saksassa pakollisen asevelvollisuuden lakkauttamisen jälkeen asevelvollisuusrekisteriä laajennetaan koskemaan myös naisia ja heille lähetetään 16–17 vuoden iässä tietoa varusmiespalveluksesta. Varusmiespalvelus on vapaaehtoinen niin naisille kuin miehillekin.

Siviilipalveluksen kehittämistä pohtinut työryhmä esitti mahdollisuutta parantaa tasa-arvoa avaamalla siviilipalvelus vapaaehtoisille naisille (Siviilipalvelus 2011). Esitys on todella omituinen,

koska on ensinnäkään hyvin vaikea nähdä tilannetta, jossa joku nainen haluaisi mennä vapaaehtoisena siviilipalvelukseen. Toiseksi se ei millään tavoin edistä tasa-arvoa. Siviilipalvelus korvaa miehillä sellaista pakkoa, jota naisille ei olla säätämässä.

Työvoimaa yhteiskunnalle

Siviilipalvelusta ja kansalaispalvelua on puolustettu, koska ne tuottavat työvoimaa tärkeiksi koettuihin yhteiskunnallisiin tehtäviin. Esimerkiksi Saksassa pakollisen asevelvollisuuden aikana oli vuodessa 97 000 siviilipalvelusmiestä, jotka työskentelivät pääasiassa hoiva- ja terveydenhuollon tehtävissä (Siviilipalvelus 2011, 40). Kokonaan toinen asia on, onko tästä työvoimasta tosiasiasa mitään hyötyä. Tällä tarkoitan sitä, että heille kyllä keksitään työtehtäviä, mutta ovatko ne edes oikeita työtehtäviä – siis, sellaisia, jotka ovat välttämättömiä organisaation kannalta ja joita hoitamaan palkattaisiin työntekijä? Kuinka paljon siviilipalvelusmiehet vievät työmarkkinoilta työ-

Lisääkö kansalaispalvelus yhteisöllisyyttä vai rikkoo ihmisoikeuksia?

Suomessa on esitetty miehiä koskevan asevelvollisuuden korvaamista pakollisena kansalaispalveluksena. Se koskisi miehiä ja naisia. Kansalaispalveluksen puolesta ovat puhuneet useat tahot ja julkisuuden henkilöt, mutta ainoan konkreettisen ehdotuksen on jättänyt samanniminen yhdistys⁶. Käsittelen sitä tässä hieman laajemmin, koska siihen liittyy monia samoja ongelmia kuin nykyiseen siviilipalvelusjärjestelmään.

Kansalaispalveluksessa tytöt ja pojat suorittaisivat ensiksi yhteisen kuukauden pituisen koulutusjakson. Sen jälkeen motivoituneimmat ja soveltuvimmat menisivät varusmiespalvelukseen. Muut lähetettäisiin yhteiskuntapalvelukseen. Yhteisen jakson aikana opetettaisiin hoiva-, pelastus- ja ympäristönsuojelua sekä kuntourheilua. Yhteensä palvelus kestäi-

si 6-12 kuukautta. Ensimmäiseksi käytäisiin yksi pidempi jakso, jonka jälkeen jäljelle jäävä aika suoritettaisiin kertausharjoitusten tapaan tulevana vuosikymmeninä läpi koko aikuisuusiän.

Ehdotus on mielenkiintoinen ja täysin vastaavanlaista järjestelmää ei olekaan missään muussa Euroopan maassa. Kreikassa kaikkia koskeva siviilipuolustuslaki hyväksyttiin vuonna 1998, mutta laki ei koskaan tullut voimaan. Andorran perustuslaista löytyy mahdollisuus säätää yleinen yhteiskuntapalvelus sodan tai kansallisen hätätilan uhatessa, mutta rauhan aikana se ei ole laillista. Lähimmät esimerkit kaikkia kansalaisia koskevasta pitkäkestoisesta kansalaispalveluksesta löytyvät Eritreasta ja Pohjois-Koreasta.

6 www.kansalaispalvelu.fi

paikkoja? Monet kansalaisjärjestöt kyllä tulevat riippuvaisiksi siviilipalvelusmiesten tarjoamasta työvoimasta. Juuri Itävallassa kansalaisjärjestöt ovat varoittaneet, että mikäli pakollinen asevelvollisuus lakkautetaan, eivät he kykene järjestämään ilman merkittävää lisärahoitusta nykyisiä toimiaan.

Kansalaispalveluksen ja siviilipalveluksen kautta saatava työvoima ei tarkoita samaa asiaa kuin ammattitaitoinen ja motivoitunut työvoima.

Ruotsissa kokeiltiin siviilipalvelusvelvollisten määräämistä pelastustoimeen, mutta käytännöstä luovuttiin nopeasti, koska lisätyövoimasta ei ollut mitään hyötyä (Siviilipalvelus 2011, 55). Siviilipalvelusmiesten perehdyttäminen, valvonta ja ohjaaminen vievät työpaikkojen ammattitaitoisen henkilökunnan työpanosta heidän pääasiallisista työtehtävistään. Toki esimerkiksi

vanhustenpalvelutaloon voidaan ottaa yksi ylimääräinen työntekijä, joka ohjaa heitä, mutta se ei poista järjestelmää koskevaa kaikkein merkittävintä ongelmaa. Saksassa siviilipalvelustyövoima johti resurssien hukkaamiseen ja tehottomuuteen sekä nosti kokonaiskustannuksia. Lopulta yksityiset yritykset pystyivät tarjoamaan laadukkaampia ja halvempia palveluita, kuin lähes ilmaista työvoimaa saavat organisaatiot. (Keller 2009, Poutvaara.) Esimerkiksi Lapinjärven Siviilipalveluskeskuksessa palvelustaan suorittaa noin 50 miestä, joiden työpanoksen korvaaminen on arveltu voitavan hoitaa 3-4 palkatulla ammattilaisella (Siviilipalvelus 2011, 51). Tämä legioonan lakkauttamista on vaadittu pääasiassa sillä perusteella, että heidän hyödyttömyytensä asettaa koko siviilipalvelusjärjestelmän kyseenalaiseksi. Kehittämistyöryhmä kiinnitti huomiota siihen, että nämä nuoret voisivat olla työttöminä ja siviilipalvelusjärjestelmässä he tulevat valtiolle halvemmaksi.

Kehittämistyöryhmä ei saanut tietoonsa kuinka moni olisi ollut ilman siviilipalvelusta työttömänä, kaksikymmentä vai viisi nuorta. Huomiota ei kiinnitetty siihen miten he olisivat voineet vuoden aikana edistää työllistymistään esimerkiksi opiskelemalla ammattiin tai heitä olisi voitu kuntouttaa.

Kansalaispalveluksen ja siviilipalveluksen lähtökohtana on sellaisten koko yhteiskuntaa kosket-

tavien yleishyödyllisten työtehtävien löytäminen joihin siviilipalvelusvelvollisia vain voidaan määrätä. Järjestelmä tuntuu tällöin hyödylliseltä, mutta ei välttämättä sitä ole. Siviilipalvelusmiesten käyttäminen öljyntorjuntatehtäviin on tästä erinomainen esimerkki. Heidän hyödyntämistään tässä tehtävässä on kaavailtu lisättävän. Nykyään osa siviilipalvelusmiehistä saa 10 tunnin koulutuksen tehtävään. WWF ei kouluta lainkaan öljyntorjuntajoukkoihin ilmoittautuneita vapaaehtoisia. Ainoastaan ryhmänjohtajat koulutetaan (16 h) ja samoin järjestetään erikoiskoulutus öljyjyntyneiden eläinten hoitoon (3 pv). Siviilipalvelusmiesten käyttämisessä öljyntorjuntaan on suurimpana ongelmana se, että heitä ei voida asevelvollisuuden jälkeen velvoittaa tilanteen vaatiessa osallistumaan öljyntorjuntaan vaan heidän tulee sitoutua tehtävään vapaaehtoisina. Siviilipalveluksen aikana heidät voitaneen tähän tehtävään teoriassa komentaa. Tämä tosin onnistuu ainoastaan kuukauden mittaisen Lapinjärven koulutusjakson aikana – muuna aikana he ovat hajallaan ympäri maata. Paljon tehokkaampaa olisi käyttää jatkuvassa valmiudessa (myös viikonloppuisin) olevia varusmiehiä, joilla on toimiva komentojärjestelmä johtajineen sekä tarvittava kuljetus-, majoitus- ja muonituskalusto. Toiseksi päävastuu öljyntorjunnasta on ammattitaitoisilla viranomaisilla ja vain laajoissa onnettomuuksissa tarvitaan WWF:n nykyisen 5 900 hengen öljyntorjuntajoukkoa suurempaa reserviä. Onnettomuustilanteen sattuessa on todennäköistä, että kansalaisten auttamishalukkuus kasvaa ja lisää henkilöitä saadaan nopeasti esimerkiksi muiden kansalaisjärjestöjen riveistä.

Lisää käsiä kriisitilanteisiin

Kansalaispalveluksen on argumentoitu tuovan lisää arvoa kriisiajan työvoiman saatavuuteen ja osaamiseen. Työvoiman saatavuus on jo taattu nykyisessä valmiustila- ja puolustustilalainsäädännössä ja se koskee niin naisia kuin miehiäkin. Tästä syystä siviilipalveluksen kehittämistyöryhmä (2011, 55) on ehdottanut luopumista siviilipalvelusmiesten sijoittamisesta kriisiajan tehtäviin. Nii-

hin tehtäviin joissa edellytetään ammattitaitoa, kuten esimerkiksi terveydenhuollossa ja sähkönjakelussa, on jo sijoitettuna näiden alojen nykyiset ja entiset ammattilaiset. Suurimpaan osaan kriisiajan tehtävistä ei edellytetä erityistä ammattitaitoa tai niihin riittää muutaman tunnin koulutus.

Kansalaispalveluehdotuksessa unohdetaan, että valtiolla on oikeus määrätä kansalaisia työtehtäviin vain silloin, kun valtion olemassaolo on uhatuna sodan tai katastrofin takia. Tätä oikeutta ei ole rauhanaikana. Ehdotuksessa tulisikin tarkastella tarkemmin Suomea velvoittavia kansainvälisiä ihmisoikeuksia, pakkotyötä ja orjuutta koskevia sopimuksia. Kansalaispalvelusta ei myöskään voisi kieltäytyä omantunnon syiden perusteella, joten tältä osin vakaumusta ja totaalkieltäytymistä koskeva ongelma säilyisi.

Sotapolitiikka ei ole sosiaalipolitiikkaa

Kansalaispalveluksen on esitetty lisäävän suomalaisten yhteisöllisyyttä ja yhteiskuntavastuuta, kun he joutuvat kansalaispalveluksen kautta osal-

listumaan yhteiskuntaa hyödyttäviin tehtäviin koko aikuiselämänsä ajan. Tämä on omituinen ajatus, koska yleensä pakko – mitä kansalaispalvelus on sanktioiden voimalla – ei tuota tällaisia vaikutuksia. Yhteisöllisyys lähtee kasvatuksesta ja halusta toimia toisten sekä yhteisen hyvän eteen. Uskoakseni sitä on helpompi kasvattaa esimerkiksi sosiaalipolitiikan kuin sotapolitiikan avulla.

Syrjäytyminen ei johdu yhteisöllisyyden puutteesta vaan köyhyydestä ja muista sosioekonomisista tekijöistä. Se on yhä useammin periytyvää. Tultaessa kansalaispalvelukseen 18–20-vuoden iässä näiden ongelmien esiintyminen ja kehittyminen ovat jo yksilöiden kohdalla yleensä pitkällä. Nähdäkseni ehdotetulla kansalaispalveluksella pyritään tehokkaamman kriisivalmiuden sijaan ihannoimaan agraariyhteiskuntaa, jota ei enää ole olemassa, ja edistämään kansalaisten uskollisuutta isänmaata ja auktoriteetteja kohtaan sekä militarisoimaan kansakuntaa. Jos tavoitteena on todella lisätä yhteisöllisyyttä ja liikuntatottumuksia on silloin toimenpiteiden oikea aika 10–14 vuoden iässä ja paikkana peruskoulu sekä muu yhteiskunta.

2. Siviilipalvelusjärjestelmät Euroopassa

Suomen maanpuolustus- ja asevelvollisuusjärjestelmää verrataan usein Ruotsiin, Saksaan, Itävaltaan ja Sveitsiin. Kaksi ensiksi mainittua ovat jo lakkauttaneet pakollisen asevelvollisuuden. Itävallan lähtökohtana on perustuslakiin kirjattu pysyvä puolueettomuus, kun Suomessa taas harkitaan sotilaallista liittoutumista. Itävalta on leikkaamassa kalustoaan, koska se toteisi nykyisessä tilanteessa sodan olevan Euroopassa erittäin epätodennäköistä. Se on supistanut reserviään voimakkaasti, käytössä on valikoiva asevelvollisuus ja pakollisen asevelvollisuuden lakkauttamisesta on keskusteltu.

Sveitsissä on taas lähtökohdiltaan hyvin toisenlainen puolustusjärjestelmä kuin meillä. Perustuslaki kieltää pysyvän armeijan muodostamisen ja lähtökohtana on kansanarmeija. Kantahenkilökuntaa on vain se minimi, joka tarvitaan varusmiesten kouluttamiseen ja puolustusministeriön hallinnointiin.

Puolustuspoliittisten lähtökohtien lisäksi maiden järjestelmät ovat hyvin erilaisia paperilla ja käytännössä. Esimerkiksi Norjassa ja Virossa on kummassakin käytössä pakollinen asevelvollisuus, mutta sen suorittaa vain pieni osa miesikäluokasta. Norjassa varusmies- ja siviilipalveluk-

	Asepalvelusikä	Varusmiespalvelus Kesto (kk)	Siviilipalvelus Kesto (kk)	Käytännön järjes- täminen	Hakemus ennen asepalvelusta	asepalveluksen aikana tai sen jälkeen
1 Itävalta	18-35	6	9		kyllä	ei
2 Kreikka	19-45	M 9, M 12, U 14 / 17	23 / 15		kyllä	ei
3 Kypros	18-50	24, A 25	34	Ei järjestetty	kyllä	ei
4 Moldova	18-27	K 3, 12	24	Ei järjestetty vaan vero	kyllä	?
5 Norja	18-44	12	13		kyllä	kyllä
6 Suomi	18-30	M 6, M 9, A 9, U+M 12	12		kyllä	kyllä
7 Sveitsi	19-25	M 8,6-10, U 8,6-20	13 tai 3 % vero		kyllä	kyllä
8 Tanska	18-30	3 pv, 4-14 kk	4		kyllä	kyllä
9 Turkki	19-40	15, K 6, K+U 12	Ei	Vain varus- miespalvelus	ei	ei
10 Ukraina	18-25	12 / 18, K 9, 3	27, K 18		kyllä	ei
11 Valko-Venäjä	18-27	18, K 12	Ei	Vain varus- miespalvelus	ei	ei
12 Venäjä	18-27	12, A 35, A+K 21	42, K 18		kyllä	ei
13 Viro	18-27	8, U 11	16	Ei järjestetty	kyllä	ei

M = Miehistö

U = upseerit

A = aseeton palvelus

K = korkeakoulutetut

sen voi välttää helposti ja Virossa ei edes järjestetä siviilipalvelusta vaikkakin se on virallisesti varusmiespalvelusta korvaava vaihtoehto. Seuraavassa on lyhyt esittely maiden pääasiallisista yhdenmukaisuuksista ja eroista. Sen jälkeen esitellään kunkin maan asevelvollisuusjärjestelmä lyhyesti. Monien maiden kohdalla siviilipalvelukseen hakeutumisesta ja itse palveluksesta tiedetään vähän. Yhtenä synnä on se, että ilman tietoa moni ei osaa hakeutua siviilipalvelukseen.

Asevelvollisuudesta vapauttaminen

Monessa maassa asevelvollisuuden ja sitä kautta myös siviilipalveluksen suorittamisesta ovat vapautettuja tietyt uskonnolliset ryhmät. Jehovan todistajat ovat kieltäytyneet kaikissa maissa niin varusmies- kuin siviilipalveluksen suorittamisesta. Suomessa heidät on vapautettu asevelvollisuudesta. Norjassa heidät tuomitaan sakkoihin ja vankeusrangaistukseen, mutta käytännössä he ovat saaneet armahduksen. Itävallassa vapautuksen saavat lisäksi tunnustettujen uskontojen pappit, pappisopiskelijat ja ne keiden opintoihin kuuluu sielunhoitoa tai henkistä opettamista.

Vain Tanskassa ja Suomessa asevelvollisuudesta vapautetaan asuinpaikan perusteella. Meillä ahvenanmaalaiset⁷ ovat vapautettuja palveluksesta ja Tanskassa tietyin edellytyksin Färssaarten sekä Grönlannin alueella asuvat. Sveitsissä asevelvollisuudesta ei voi saada vapautusta edes terveydellisten syiden perusteella. Vammaiset joutuvat suorittamaan palveluksen maksamalla asevelvollisuusajan, aina 42 ikävuoteen asti 3 prosenttia korkeampaa tuloveroa. Sveitsi sai syrjivästä käytännöstä huomautuksen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta vuonna 2009.

Vain kuudessa EU maassa on pakollinen asevelvollisuus. Kaikista 13 pakollisen asevelvollisuuden maasta osa on Venäjän rajanaapureita, mutta kaikki eivät ole. Jotkut ovat EU:n jäseniä (46 %), toiset Naton jäseniä (31 %) ja vain yksi on kummankin jäsen. Kyprosta lukuun ottamatta kaikki ovat Naton rauhan- kumppanuusohjelman jäseniä. Pakollisen asevelvollisuuden jo lakkauttaneista maista 26 prosenttia ei ole Naton jäseniä.

⁷ Maakunnalla on autonomia ja se on demilitarisoitu alue.

Perusteet siviilipalvelukseen hakemiselle

Useissa maissa vakaumus on pitänyt todistaa erityiselle lautakunnalle, mutta käytännöstä on luovuttu monissa maissa 1990-luvun aikana. Espanjassa saattoi yksinkertaisesti julistaa itsensä aseellisesta palveluksesta kieltäytyjäksi. Siviilipalvelukseen pääsemisen perusteeksi on uskonnollisten syiden lisäksi kelvannut vakaumus ja siihen rinnastettavat eettiset, moraaliset, filosofiset ja humanitaarisen syyt tai pasifismi sekä ydinaseiden käytön vastustaminen. Harvoin pelkkä poliittinen tai muutoin ehdollinen syy on ollut riittävä.

Yleisin syy hylätä siviilipalvelushakemus on hakijan rikosrekisteri tai tuomiot väkivaltarikoksista. Joskus myös poliiseilta, rajavartijoilta ja puolustusteollisuuden työntekijöiltä on evätty mahdollisuus siviilipalvelukseen. Tämä liittyy pasifistisen vakaumuksen epäilemiseen sillä perusteella, että näissä ammateissa ollaan tekemisissä aseiden kanssa. Itävallassa hakija jolla on aseenkantolupa, ei voi hakea siviilipalvelukseen.

Hakemuksen siviilipalvelukseen voi yleensä jättää tiettyä aikaa. Esimerkiksi Itävallassa sen voi jättää kuuden kuukauden kuluessa palveluskelpoisuusluokituksen saamisesta ja viimeistään kaksi päivää ennen kutsuntoja. Turkissa ja Valko-Venäjällä siviilipalvelukseen ei voi ollenkaan hakea vaan armeijan käyminen on ainoa mahdollisuus. Kummatkin valtiot ovat saaneet huomautuksia ihmisoikeuksia polkevasta käytännöstään.

Suorittavien osuus miesikäluokasta

Kaikissa mainituissa 13 valtiossa on pakollinen ja yleiseksi kutsuttu asevelvollisuus, mutta vain harvassa maassa yli puolet miesikäluokasta suorittaa varusmies- tai siviilipalveluksen. Jommankumman suorittaa Itävallassa noin 56 prosenttia, Kreikassa noin 35 prosenttia ja Norjassa 30 prosenttia. Tanskassa koko prosenttiosuus on poliittinen päätös ja vuosittain palveluksen määrätään noin 6 000 nuortamiestä. Ensiksi valitaan soveltuvat vapaaehtoiset ja loppuosa kiintiöstä täytetään arpomalla. Vapaaehtoisuuden lisäksi se on

valikoivassa asevelvollisuudessa ainoa yhteiskunnallisesti oikeudenmukainen ratkaisu vaikka monesta se saattaa tuntua epäoikeudenmukaiselta. Arpomalla kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus joutua palvelukseen riippumatta koulutuksesta tai yhteiskunnallisesta asemasta.

Monissa maissa nuoret miehet ovat osoittaneet kekseliäisyyttä hyödyntämällä järjestelmien tarjoamia mahdollisuuksia välttää palvelukselta. Esimerkiksi Virossa korkeakoulutuksen suorittamalla voi yleensä välttää asepalveluksen suorittamiselta ja tällä on selitetty korkeakouluopintojen suurta suosiota. Italiassa korkeakouluopintojen suosio laski pakollisen asevelvollisuuden lakkauttamisen jälkeen. Venäjällä melko yleinen tapa välttää palvelukselta on lahjoa lääkäri kirjoittamaan sellainen palveluksesta vapauttamiseen oikeuttava lääkärintodistus.

Palvelusaika

Palvelusaikojen kestot ovat Itä- ja Etelä-Euroopan maissa pidempiä kuin Länsi- ja Pohjois-Euroopassa. Palvelusajat eivät ole selkeä järjestelmä vaan niihin vaikuttavat aselaji ja monesti edellä mainittuna tekijänä hakijan koulutustausta. Monissa maissa varusmiespalvelus on ollut ja on edelleen lyhyempi korkeakouluopiskelijoille. Esimerkiksi Turkissa varusmiespalvelus kestää 15 kuukautta, korkeakoulutetuille se on kuusi kuukautta ja korkeakoulutetuille sekä upseereille 12 kuukautta.

Palveluspaikat ja tehtävät

Siviilipalvelus suoritetaan pääsääntöisesti valtion ja kuntien julkisissa laitoksissa. Pääpainona ovat olleet sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävät. Toisena vaihtoehtona ovat erilaiset hyväntekeväisyys- ja kansalaisjärjestöt. Esimerkiksi Norjassa palvelus suoritetaan pääsääntöisesti kouluissa ja lukioissa väkivallan ennaltaehkäisyohjelmassa (VOKT). Suomessa vastaavaa koulutusta on järjestetty ja sitä ollaan parhaillaan kehittämässä. Vastaavia elementtejä väkivallattomuuden har-

jaannuttamiseen ja globaalikasvatukseen löytyy monien järjestöjen peruskouluissa järjestämistä koulutuksista. Esimerkiksi Rauhanliitto järjestää rauhankoulua. Itävallassa yhdeksän kuukauden siviilipalveluksen saattaa suorittaa vuoden vapaaehtoisena palveluksena ulkomailla kehitysyhteis-

työ-, sosiaali- tai rauhantyön tehtävissä. Moldovassa siviilipalvelusta ei ole järjestetty käytännössä vaan palvelus suoritetaan jatkamalla normaalissa päivätyössä ja maksamalla palkasta 25 prosenttia valtiolle.

Maittain

1 Itävalta

Varusmiespalvelus: 6 kk

Siviilipalvelus: 9 kk

Naiset: Vapaaehtoinen

Kaikkien miespuolisten itävaltalaisten tulee rekisteröityä asevelvollisiksi sinä vuonna, kun he täyttävät 18 vuotta. Kaikki osallistuvat kaksipäiväiseen lääkärintarkastukseen. Asevelvollisuudesta ovat vapautettuja tunnustettujen uskontojen papit ja pappisopiskelijat sekä opiskelijat joiden opintoihin kuuluu sielunhoitoa tai henkistä opettamista. Varusmiespalvelusta lyhennettiin kahdeksasta kuukaudesta kuuteen vuonna 2006.

Vuonna 2000 Itävalta laski siviilipalvelusmiesten palkkoja merkittävästi alle varusmiesten saamien päivärahojen. Perustuslakituomioistuimien totesi käytännön olevan perustuslain vastaista, muttaniat niattinattioistaiseksi käytäntöä ei ole muutettu. Itävallassa on keskusteltu pakollisen asevelvollisuuden lakkauttamisesta. Varusmies- tai siviilipalveluksen suorittaa noin 56 prosenttia ikäluokasta.

Asepalveluksesta voi kieltäytyä jättämällä hakemuksen kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun on saanut tiedon palveluskelpoisuudestaan, mutta vähintään kaksi päivää ennen kutsuntapapereiden saamista. Hakemusta ei voi jättää varusmiespalveluksen aikana, mutta sen voi jättää kolmen

vuoden kuluessa varusmiespalveluksen aloittamisesta. Vuodesta 1991 lähtien hakemukset on hyväksytty ilman henkilökohtaisia haastatteluita. Hakemus voidaan hylätä, jos hakijalla on rikosrekisteri, hän on poliisin palveluksessa, hänellä on aseenkantolupa tai hakemuksen perusteena on poliittinen tai muutoin ehdollinen syy. Hylättyihin päätöksiin voi hakea muutosta tuomioistuimelta. Totaalikieltäytyjille tuomitaan kahdesta kuuteen kuukautta vankeutta.

Siviilipalvelus kestää yhdeksän kuukautta ja sen voi suorittaa useissa julkisen sektorin instituutioissa kuten sairaaloissa, sosiaalityössä, ympäristönsuojelussa, liikennepalveluissa, pakolaiskeskuksissa tai myös kansalaisjärjestöissä. Se voi suorittaa 12 kuukauden vapaaehtoisena palveluksena ulkomailla kehitysyhteis-, sosiaali- tai rauhantyössä.

2 Kreikka

Varusmiespalvelus: maavoimissa 9 kk, meri- ja ilmavoimissa 12 kk, upseerit 12 kk

Siviilipalvelus: 23 kk, mahdollisuus saada lyhennystä 8 kk

Naiset: Ei

Vuonna 1998 Kreikan parlamentti hyväksyi uuden siviilipuolustuslain, jonka mukaan kaikkien

18–60-vuotiaiden kreikkalaisten tulisi osallistua maanpuolustukseen. Laki ei tullut koskaan voimaan. Kreikka on ollut virallisesti mobilisoituna Kyproksen konfliktista lähtien ja puolustusministeriö voi sen aikana päättää haluamallaan tavalla asevelvollisuudesta. Esimerkiksi konfliktiherkillä alueilla asuvien voi olla pakko palvella osa-aikaisesti kansalliskaartissa. Kreikan puolustusbudjetti on ollut viimeisten vuosien aikana Euroopan suurimpia ja maan talousromahduksen myötä siihen on odotettavissa rajuja leikkauksia. Saksa on kohdannut ankaraa kritiikkiä siitä, että antaessaan mittavan taloudellisen apupaketin Kreikalle se ei kuitenkaan suostunut perumaan Kreikan siltä tilaamia satojen miljoonien eurojen arvoisia asetilauksia.

Kreikassa varusmiespalveluksen ilmoitettu kesto on lähtöpituus, josta tehdään lyhennyksiä useiden erilaisten kategorioiden perusteella. Esimerkiksi suurperheiden lapset ja miehet, joilla on kaksi tai useampaa lasta voivat suorittaa lyhyemmän kolmesta yhdeksään kuukautta kestävästä varusmiespalveluksesta. Kreikka on siirtymässä ammattiarmeijaan ja hallitus oli luvannut lyhentää varusmiespalveluksen kestoja kuuteen kuukauteen vuoden 2008 aikana tai jopa lakkauttavansa pakollisen asevelvollisuuden. Näin ei kuitenkaan tehty, mutta vuonna 2010 maavoimien varusmiespalveluksen kestoja laskettiin 12 kuukaudesta yhdeksään kuukauteen. Samalla aliupseerien ja upseerien palvelusaikaa pudotettiin, mutta heillä on aina mahdollinen velvoite palvella ylimääräiset viisi kuukautta. Kaikki puolustushaarat ovat vähentäneet palvelukseen otettavien varusmiesten määrää. Arviolta noin kolmasosa ikäluokasta suorittaa varusmiespalveluksen.

Siviilipalveluslaki laadittiin vuonna 1997 ja lakia muutettiin vuonna 2005. Hakemuksen voi jättää ainoastaan ennen varusmiespalveluksen aloittamista, viimeistään edeltävänä päivänä. Lain mukaan ne, jotka ovat olleet Kreikan tai muun maan armeijassa aseita kantavina sotilaina, eivät voi kieltäytyä varusmiespalveluksesta. Siviilipalvelus kestää 23 kuukautta ja eräillä perusteilla sitä voidaan lyhentää 15 kuukauteen. Palveluksen pituutta ollaan parhaillaan lyhentämässä.

3 Kypros

Varusmiespalvelus: 24 kk

Siviilipalvelus: 36 kk

Naiset: Vapaaehtoinen 3 vuoden värväytyminen

Kyproksen vuonna 1960 säädetyn perustuslain mukaan asevelvollisuus voidaan ottaa käyttöön vain presidentin ja varapresidentin yhteisellä päätöksellä. Laissa määrätään maan armeijan vahvuudeksi kaksi tuhatta miestä, joista 60 prosenttia on oltava kreikkalaisia ja 40 prosenttia turkkilaisia. Näistä periaatteista lipsuttiin vuonna 1974 Turkin miehittettyä Kyproksen pohjoisosan. Sen jälkeen käytössä on ollut pakollinen asevelvollisuus, jonka kestoksi määrättiin 25 kuukautta vuonna 2003. Viisi vuotta myöhemmin sitä lyhennettiin kuukaudesta. Suurperheistä tulevat miehet ja ulkomailla asuvat voivat suorittaa 13 kuukauden palveluksen. Vuoteen 2008 asti eräiden etnisten vähemmistöjen edustajien ei tarvinnut suorittaa asevelvollisuutta, elleivät he itse ole halunneet. Vapaaehtoiset naiset ja miehet voivat värväytyä kolmeksi vuodeksi.

Perustuslaki takaa oikeuden kieltäytyä aseellisesta palveluksesta. Varsinainen käytäntö alkoi vasta vuonna 1992, kun asia kirjattiin puolustuslakiin. Kieltäytyminen on mahdollista uskonnollisten, eettisten, moraalisten, humanitaaristen, filosofisten ja poliittisten syiden perusteella. Hakemuksen voi jättää vain ennen varusmiespalveluksen aloittamista. Vuonna 2007 lakia muutettiin niin, että siviilipalvelus lyheni 34 kuukauteen. Kyseessä ei ole varsinainen korvaava palvelus vaan ”aseeton varusmiespalvelus armeijan ulkopuolella”. Palvelusta ei ole käytännössä järjestetty ja Kypros on saanut asiasta huomautuksen Euroopan neuvostolta vuonna 2001.

Turkin miehittämässä Pohjois-Kyproksen turkkilaisessa tasavallassa on oma armeija ja asevelvollisuusjärjestelmä. Siellä kaikki miehet suorittavat 15 kuukauden asevelvollisuuden. Oikeutta kieltäytyä palveluksesta ei ole (ks. Turkki).

4 Moldova

Varusmiespalvelus: 12 kk, korkeakoulutetut 3 kk

Siviilipalvelus: 24 kk

Naiset: Ei

Moldovan puolustusministeriö esitti vuonna 2001 lakia asevelvollisuuden lakkauttamiseksi, mutta parlamentti hylkäsi lakiesityksen. Ammattiarmeija koettiin liian kalliina verrattuna asevelvollisuusarmeijaan. Vuodesta 2002 lähtien koulut ovat voineet perustaa sotilaslinjoja ja niillä opiskelleet voivat saada vapautuksen asepalveluksesta. Tällaisia linjoja oli olemassa Moldovan kuudessa Neuvostoliittoon.

Vuoden 1991 laki takaa aseellisesta palveluksesta kieltäytymisen uskonnollisten syiden ja pasifismin perusteella. Nuorten miesten tiedetään liittyneen uskonnollisiin organisaatioihin välttääkseen asepalveluksen, minkä takia hallitus kielsi liittymisen kutsuntojen aikana (touko-kesäkuussa ja marras-joulukuussa). Moldovan hallinnon mukaan siviilipalvelushakemuksia tuli 2000-luvun alussa vuosittain noin 800–1600 kappaletta. Käytännössä siviilipalvelusta ei ole järjestetty ja palveluksen voi suorittaa jatkamalla normaalissa työssään. Palkasta pitää tilittää 25 prosentin osuus valtiolle. Palveluksen pituus on lain mukaan 24 kuukautta, mutta hallituksen mukaan 12 kuukautta.

5 Norja

Varusmiespalvelus: 12 kk

Siviilipalvelus: 13 kk

Naiset: Kutsuntakirje

Kutsuntakirje lähetetään kaikille miehille ja naisille, mutta kutsunnat ja asevelvollisuus ovat pakollisia vain miehille. Asepalveluksen voi suorittaa armeijan lisäksi kansalliskaartissa, jolloin palveluksen pituus on kuusi kuukautta. Sen jälkeen suoritetaan kerran vuodessa kahden viikon kertausharjoitus aina asevelvollisuuden loppuun eli 44 ikävuoteen asti. Käytännössä varusmiespalveluksen suorittaa vain pieni osa ikäluokasta. Yli

30-vuotiaita kutsutaan harvoin suorittamaan asepalvelus.

Vapautuksen aseellisesta palveluksesta voi saada omantunnon syiden perusteella sekä vastustamalla ydinaseiden käyttöä puolustukseen. Hakemuksen voi jättää koska tahansa kutsuntojen jälkeen. Väkivaltarikoksesta tuomittuja ei hyväksytä hakijoiksi. Totaalikieltäytyjät joutuvat suorittamaan siviilipalveluksen kaltaisia tehtäviä. Ne, jotka kieltäytyvät tästäkin tuomitaan sakkoihin ja kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen. Tämä koskee myös Jehovan todistajia. Vankeusrangaistuksista on käytännössä saanut armahduksen.

Siviilipalveluksen voi suorittaa monenlaisissa paikoissa radioasemista lastentarhoihin ja museoihin. Yleisin tapa suorittaa palvelus on koulujen väkivallan estämisen ohjelma (VOKT). Siviilipalvelusmiehiä palkkaavat organisaatiot maksavat vajaat kaksikymmentä euroa päivässä oikeusministeriölle, joka tilittää rahat Unicefille. Siviilipalvelusmiehet ovat reservissä ja heitä voidaan kutsua kertausharjoituksiin. Siviilipalveluksen suorittavien määrä on laskenut 2 000 miehestä noin 550 mieheen. Hakijoita on enemmän kuin palveluspaikkoja ja hakemukset hyväksytään automaattisesti mistä johtuen kaikkia nuoria miehiä ei kutsuta lainkaan suorittamaan siviilipalvelusta. Palvelus on myös helppo välttää.

6 Suomi

Varusmiespalvelus: 6 kk, 9 kk, 12 kk

Siviilipalvelus: 12 kk, aseeton palvelus 9 kk

Naiset: Vapaaehtoinen varusmiespalvelus

Asevelvollisuudesta ovat vapautettuja Ahvenanmaan itsehallintoalueella asuvat ja Jehovan todistajat. Varusmiespalvelusaikaa ei voi itse valita, mutta siihen voi vaikuttaa. Lyhyimmän palveluksen suorittaa noin 46 prosenttia, toiseksi pisimmän 11 prosenttia ja pisimmän palveluksen 43 prosenttia.

Nykyään voimassa olevan siviilipalveluslain mukaan (2007) asepalveluksesta kieltäytyminen on mahdollista kutsuntojen jälkeen ja asepalveluksen sekä reservissä olon aikana. Laki koskee

myös niitä vapaaehtoisena värväytyneitä naisia, jotka ovat palvelleet yli 45 vuorokautta. Korvaavan siviilipalveluksen voi suorittaa kunnan, valtion, kansalaisjärjestöjen ja uskonnollisten yhteisöjen palveluksessa. Suurin osa suorittaa sen kunnissa. Varusmiespalveluksen voi suorittaa myös aseettomana, jolloin palvelus kestää 270 päivää. Totaalikieltäytyjät tuomitaan vankeusrangaistuksiin. Heistä ne, jotka kieltäytyvät palveluksesta ollessaan siviilipalveluksessa tuomitaan sitä säätelevän lain mukaan ja alun alkaen palveluksesta kieltäytyvät tuomitaan asevelvollisuuslain mukaan.

7 Sveitsi

Varusmiespalvelus: Miehistö 8 ja 6-10 kk, upseerit 8 ja 6-20 kk

Siviilipalvelus: 13 kk tai vero

Naiset: Vapaaehtoinen varusmiespalvelus

Sveitsin puolustusjärjestely poikkeaa muista eurooppalaisista valtioista, sillä siellä on perustuslain mukaan kansanarmeija. Sveitsiläiset säilyttävät sotilasvarusteitaan kotona ja armeija on mobilisoitavissa 72 tunnissa. Ammattisotilaista koostuvaa kantahenkilökuntaa on hyvin vähän ja he palvelevat pääasiassa varusmiesten kouluttajina. Maalla ei ole valmiudessa olevia taisteluyksiköitä. Sveitsi ilmoitti toukokuussa 2010 supistavansa joukkojen määrää jopa yhteen kymmenesosaan nykyisestä. Jatkossa asevelvollisuuteen suorittanee noin puolet miesikäluokasta.

Varusmiespalvelus kestää pääsääntöisesti 21 viikkoa ja erityistapauksissa 18 viikkoa. Varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen jokaisen tulee osallistua kertausharjoituksiin 21 päivää aina 34 vuoden ikään ja upseerien 50 vuoden ikään asti. Reservin tehtäviin lasketaan kotona säilytetävien varusteiden huolto. Kertausharjoituksia on kuudesta seitsemään ja ne voivat kestää enimmillään 17 päivää. Kaikkiaan varusmiespalvelus kestää miehistöltä 260 päivää ja upseereilta enimmillään 600 päivää. Asevelvollisuuden voi suorittaa myös kerralla, jolloin miehistössä palveleaan 300 päivää ja aliupseerit sekä upseerit enemmän.

Samat säännöt koskevat myös vapaaehtoisena värväytyneitä naisia.

Laki siviilipalveluksesta hyväksyttiin vasta vuonna 1996. Siviilipalveluksen on suorittanut vuosittain 1 500-2 000 nuorta miestä. Ainoastaan henkilöt, jotka täyttävät palveluskelpoisuuden voivat kieltäytyä asepalveluksesta. Muiden tulee maksaa ylimääräistä tuloveroa koko asevelvollisuusiän ajan. Vero on vuodesta 2010 lähtien 400 frangia (n. 287 e). Laissa on säädetty tästä joitakin poikkeuksia esimerkiksi vammaisille, joiden verotettavaa summaa pienennetään 50 prosentilla. Asevelvollisuusveron maksamatta jättänyt tuomitaan 200 frangin sakkoihin ja hänen tulonsa voidaan ulosmitata kunnes verovelka tulee maksetuksi. Käytäntö syrjii vammaisia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vuonna 2009 antaman päätöksen mukaan.

Palveluskelpoisuuden saaneet voivat hakea siviilipalvelukseen koska tahansa kutsuntojen jälkeen. Palveluksen voi suorittaa missä tahansa julkista intressiä palvelevassa organisaatiossa. Siviilipalvelus kestää 390 vuorokautta. Sen voi suorittaa kerralla tai pätkissä, joiden on oltava kuitenkin vähintään 26 päivää. Aseeton varusmiespalvelus kestää yhtä kauan kuin varusmiespalvelus, mutta siihen ei sisälly reservin harjoituksia. Totaalikieltäytyjät tuomitaan 18 kuukauden vankeusrangaistukseen. Käytännössä rangaistus on lyhyempi, mutta säilyy rikosrekisterissä. Jehovan todistajat tuomitaan pakotettuun siviilipalvelukseen.

8 Tanska

Varusmiespalvelus: 3 pv, 4-14 kk

Siviilipalvelus: 4 kk

Naiset: Ei

Varusmiespalvelus kestää kolmesta päivästä aina 14 kuukauteen riippuen puolustushaarasta ja sotilasarvosta. Useimmat suorittavat 4 kuukauden palveluksen. Asevelvollisuus ei koske itsehallintoalueilla asuvia (Färsaaret, Grönlanti) ja emämaasta niille muuttaneita, jotka ovat asuneet niillä vähintään 10 vuotta. Kaikkien asevelvollisten

tulee osallistua kansalliseen puolustuspäivään. Siellä esitellään armeijan, palo- ja pelastus- sekä muiden viranomaisten tarjoamia uravaihtoehtoja. Tilaisuudessa vapaaehtoiset voivat värväytyä varusmiehiksi. Loput joutuvat arvontaan, jossa jokainen saa itselleen järjestysnumeron (1 – 35 000). Varsinaisen arvonnin suorittavat sotilasviranomaiset, koska erään kerran joku nuori mies oli syönyt arvontanumeronsa ja kutsunnat jouduttiin keskeyttämään kunnes saatiin selville mikä hänen numeronsa oli ollut. Armeija ilmoittaa tarvitsevänsä määrän varusmiehiä ja palvelukseen määrätään alhaisimmasta järjestysnumerosta kohti suurempaa aina niin kauan, kunnes tarvittava määrä on saatu kasaan. Varusmiespalveluksen ulkopuolelle jääneet määrätään reserviin.

Arvonnassa palvelukseen valitut voivat kieltäytyä asepalveluksesta vakaumuksen perusteella. Hakemus on jätettävä neljän viikon kuluessa kutsuntapapereiden saamisesta. Hakemus hyväksytään ilman haastattelua. Jos kyseessä on vain poliittinen näkemys, eikä varsinainen vakaumus, voidaan hakemus kuitenkin hylätä. Siviilipalvelus kestää neljä kuukautta. Totaalikieltäytyjiä, kuten Jehovan todistajia, on ensiksi sakotettu kaksi kertaa. Vielä senkin jälkeen kieltäytyvät tuomitaan vuodeksi ehdolliseen vankeuteen ja suorittamaan 240 tuntia yhdyskuntapalvelua.

9 Turkki

Varusmiespalvelus: 15 kk, korkeakoulutetut 6 kk, korkeakoulutetut ja upseerit 12 kk, 1 kk + vero

Siviilipalvelus: Ei

Naiset: Ei

Turkin sotilasvallankaappauksen jälkeisessä perustuslaissa (1982) on määrätty, että kansalaispalvelus on jokaisen turkkilaisen oikeus ja velvollisuus. Se voidaan suorittaa sotilaallisena tai siviililuontoisena palveluksena. Poliisit voivat saada asevelvollisuudesta vapautuksen ja samoin ne, joiden veli on kuollut varusmiespalveluksen aikana. Opiskelijat voivat saada lykkäystä 29-vuotiaiksi ja jatko-opiskelijat 35-vuotiaiksi, mutta he ovat velvollisia suorittamaan palveluksen aina 40

vuoden ikään asti. Joskus myös tätä vanhempia asevelvollisuuden välttäneitä voidaan kutsua palvelukseen. Ulkomailla vähintään kolme vuotta asuneet turkkilaiset voivat lykätä palvelusta kolmen vuoden välein aina 38-vuotiaiksi asti. Sen jälkeen heidän on suoritettava varusmiespalvelus tai vähintään kuukauden palvelus sekä maksettava 5 112 euroa korvausta. Tietty ammattiryhmät (lääkärit, opettajat ja virkamiehet) voivat suorittaa erityisen palveluksen armeijassa eikä heitä lähetetä sotilasoperaatioihin.

Perustuslaki antaa mahdollisuuden järjestää julkinen siviililuontoinen palvelus, mutta Turkin armeijan rangaistussäännösten mukaan uskonnollisten tai moraalisten syiden perusteella ei ole mahdollista kieltäytyä palveluksesta. Palveluksesta kieltäytyneet on tuomittu vankeusrangaistuksiin. Turkki on saanut käytännöstään langettavan päätöksen Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimelta vuonna 2006. Palveluksen välttelystä ja pakoilusta tuomitaan eripituisiin rangaistuksiin moniportaisen asteikon avulla riippuen siitä, ilmoitautuuko henkilö itse viranomaisille vai saadaanko hänet kiinni, sekä minkä ajan kuluessa tämä tapahtuu. Esimerkiksi seitsemän päivän aikana kiinni jääneet saavat kolme kuukautta vankeutta, mutta jos jää kiinni kolmen kuukauden kuluessa saa 4-18 kuukautta, kun samassa ajassa itse ilmoittautunut saa 3-12 kuukautta vankeutta. Pisimmillään rangaistus voi olla jopa kolme vuotta vankeutta ja asepalvelusta ulkomaille paenneet voivat saada 5-10 vuotta vankeutta. Asepalvelukseen määrättyjen valvontarekisteri on tehokas ja pakoilijat voivat joutua pidätetyiksi esimerkiksi maanteillä olevilla tarkastuspisteillä.

10 Ukraina

Varusmiespalvelus: laivasto 18 kk, maa- ja ilma-voimat 12 kk, korkeakoulutetut 9 kk

Siviilipalvelus: 27 kk, korkeakoulutetut 18 kk

Naiset: Vapaaehtoinen kolmen vuoden värväytyminen

Ukrainalla oli vielä vuonna 1991 Euroopan toiseksi suurin armeija (750 000) ja suurin osa siitä oli

varusmiehiä. Kaikki 19–30-vuotiaat miehet ja naiset voivat värväytyä vapaaehtoisiksi 3 vuoden sopimuksella. Armeijan henkilöstöstä on huomattava osa naisia johtuen armeijan alhaisista palkoista. Maa on ilmoittanut siirtyvänsä ammattiarmeijaan vuoteen 2015 mennessä ja suorittavansa viimeiset kutsunnat vuonna 2010. Keväällä 2010 varusmiespalvelukseen määrättiin vielä 26 000 miestä⁸. Ukrainan suunnitelmia on viivästyttänyt vaikea taloudellinen tilanne ja poliittiset erimielisyydet asevelvollisuuden sekä Nato-jäsenyyden suhteen.

Perustuslain mukaan vapautuksen asepalveluksesta voi saada uskonnollisten syiden perusteella. Pasifistisina pidetyt uskonnot on listattu erikseen. Tähän listaan eivät kuulu pääuskonnot ja juutalaisuus. Siviilipalvelukseen voi hakea kuuden kuukauden aikana kutsuntapapereiden saamisesta.

11 Valko-Venäjä

Varusmiespalvelus: 18 kk, korkeakoulutetut 12 kk
Siviilipalvelus: Ei
Naiset: Ei

Valko-Venäjällä on käytössä pakollinen ja erittäin laaja asevelvollisuus. Varusmiespalvelusta on käytetty rangaistuksena presidentti Lukashenkaa vastustaneita demokratiaa vaatineita aktivisteja kohtaan. Heitä on kidnapattu ja pakotettu varusmiespalvelukseen. Moni heistä on tarvinnut palveluksen aikana useita kertoja sairaalahoitoa muun muassa nälkiintymisen takia.⁹ Valko-Venäjällä on hyvin läheiset poliittiset ja sotilaalliset suhteet Venäjään.

Perustuslain mukaan erillisellä lailla säädetään siviilipalveluksen perusteista ja olosuhteista. Lakia ei kuitenkaan ole koskaan säädetty. YK:n ihmisoikeuskomitea on huomauttanut tästä Valko-Venäjää. Lakia valmisteltiin vuosina 2001–2004, mutta se hylättiin lopulta, koska sen nähtiin liian suosiollisena siviilipalvelukselle. Sen pituudeksi

oli ehdotettu 27:ää kuukautta. Joka vuosi muutamia henkilöitä kuitenkin hakee siviilipalvelukseen ja osa heistä saa suorittaa aseettoman palveluksen armeijassa tai rautatiejoukoissa. Totaalikieltäytyjät tuomitaan vankeusrangaistuksiin.

12 Venäjä

Varusmiespalvelus: 12 kk
Siviilipalvelus: korkeakoulutetut 21 ja 42 kk, aseeton palvelus 36 kk ja korkeakoulutetuille 18 kk
Naiset: Ei

Asepalveluksen välttely on eräänlainen venäläisten kansallisharrastus johtuen armeijassa esiintyvistä simputuksesta, väkivallasta ja huonoista olosuhteista. Asepalveluksesta voi saada vapautuksen useilla eri syillä ja väärin lääkärintodistusten hankkiminen lahjomalla on ollut yksi suosituimmista. Virallisesti palveluksesta vapautetaan esimerkiksi opiskelijat (heidät voidaan kutsua palvelukseen opintojen jälkeen), yliopistoista valmistuneet ja ne, joilla on kaksi tai useampia lapsia. Venäjällä on ollut vaikeuksia saada tarpeeksi varusmiehiä johtuen muun muassa miesikäluokkien koon pienentymisestä. Toisaalta asevelvollisuuden on myös katsottu olevan velvollisuus äidinmaata kohtaan ja yleisemmällä asepalveluksen suorittamisella (nyt noin 9-13 %) halutaan kasvattaa isänmaallisuutta. Tämän takia kutsuntojen kestoa on suunniteltu pidennettävän, asevelvollisuuskäytännön nostettavan 30 ikävuoteen ja asepalveluksesta vapauttamisen perusteita tiukentavan. Esimerkiksi vielä vuoteen 2008 saakka alle kolmevuotiaiden lasten isät vapautettiin palveluksesta kuten samoin maaseutualueiden lääkärit ja opettajat. Varusmiehiä voidaan lähettää konfliktialueille kuuden kuukauden varusmiespalveluksen jälkeen, mutta vuodesta 2005 lähtien ei enää Tšetšeniaan.

Perustuslaki takaa oikeuden kieltäytyä asepalveluksesta vakaumuksen ja uskonnollisten syiden

8 <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/66723/>

9 Marples, David: Conscription Used as a Deterrent by Belarusian Government. Eurasia Daily Monitor Volume: 7 Issue: 12 (Jan 2010) <[http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35926](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35926)>

perusteella. Varsinainen siviilipalveluslaki tuli voimaan vuonna 2004. Siviilipalvelukseen pitää hakea kuusi kuukautta ennen kutsuntapapereiden saamista eli noin 17 vuoden ja kuuden kuukauden ikäisenä. Siviilipalvelukseen ei voi hakea varusmiespalveluksesta. Siviilipalvelus kestää 42 kuukautta ja 21 kuukautta korkeakoulusta valmistuneille. Aseeton palvelus armeijassa on 36 kuukautta ja 18 kuukautta korkeakoulutetuille. Siviilipalveluksen voi suorittaa useissa valtion laitoksissa, mutta käytännön syistä (asumisen järjestäminen) palvelus suoritetaan usein sotilaallisten laitosten yhteydessä. Siviilipalveluspaikkaansa ei voi valita.

13 Viro

Varusmiespalvelus: 8 kk, upseerit 11 kk

Siviilipalvelus: 16 kk

Naiset: Ei

Asevelvollisuuden kesto määrätään yleensä kutsunnoissa. Aliupseeri ja upseerikoulutukseen voivat päästä vain lukion suorittaneet. Armeijan suosio on historiasta johtuen alhainen, jonka takia varusmiespalveluksen suorittaa eri arvioiden mukaan vain noin 15–30 prosenttia ikäluokasta. Esimerkiksi yliopisto-opintojen arvostus on suurempi ja useimmat käyvät armeijan sijasta korkeakoulun.

Perustuslain mukaan palveluksesta voi kieltäytyä eettisten tai uskonnollisten syiden perusteella. Hakemus on tehtävä ennen varusmiespalveluksen aloittamista. Varusmiehet tai reserviläiset eivät voi tehdä hakemusta. Käytännössä siviilipalvelusta ei ole järjestetty eikä siitä määräävää siviilipalveluslakia ole säädetty. Toisin sanoen siviilipalvelukseen hakeutuvia ei määrätä palvelukseen. Siviilipalvelukseen on hakenut Viron itsenäisyyden aikana vain muutama mies.

Kirjallisuus

Asevelvollisuusjärjestelmien tiedot ovat suurimaksi osaksi julkaisusta War Resister's International & Quaker Council for European Affairs (1998, 2005, 2008, 2009) World survey of conscription and conscientious objection to military service. <<http://www.wri-irg.org/co/rtba>> (24.03.2010)

Jukarainen, Pirjo & Terävä, Sirkku toim. (2010) Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa. Minerva.

Kiljunen, Kimmo & Väänänen, Jouko toim. (1988) Nuorisio ja asevelvollisuus. Suomen Rauhanliitto ja Aseistakieltäytyjäliitto.

Keller, Katarina & Poutvaara, Panu & Wagener, Andreas (2009) Military draft and economic growth in OECD countries. Defence and Peace Economics, Vol. 20(5), 373-393.

Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (maaliskuu 2011). Puolustusministeriö.

Myllyniemi, Sami toim. (2010) Nuorisobarometri 2010 - Puolustuskannalla. Sähköisesti <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuorisio/nuorisoiain_neuvotte-lukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/nuorisobarometri2010.pdf>

Poutvaara, Panu ja Wagener, Andreas. The Political Economy of Conscription. Julkaistaan teoksessa Christopher Coyne (toim.) The Handbook on the Political Economy of War.

Pykälä, Jarmo (2010) Eurooppalainen maanpuolustus ja asevelvollisuus. Suomen Sadankomitea ry. Sähköisesti <http://www.sadankomitea.fi/julkaisut/eurooppalainen_maanpuolustus_ja_asevelvollisuus>

Rummakko, Sanna toim. (2006) Tahdon asia – suomalainen maanpuolustus murroksessa. Like.

Siviilipalvelus 2020 – Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriö, julkaisuja 9/2011. Sähköisesti <http://www.tem.fi/files/29351/TEM_9_2011_netti.pdf>

Suomalainen asevelvollisuus (2010) Puolustusministeriö. Sähköisesti <http://www.defmin.fi/files/1648/Suomalainen_asevelvollisuus_plmv2_2010.pdf>

Toivanen, Päivi toim. (2006) Yhteisten arvojen puolesta? Suomi ja EU:n kriisinhallinta. Eurooppa-tiedotus, julkaisuja 189/2006.

Tuominen, Juha toim. (2011) Nuoret, arvot ja maanpuolustus – yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa – seminaarin julkaisu. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Poliisiammattikorkeakoulu, Kadettikunta ry ja Suomen Reserviupseeriliitto ry. Julkaisusarja 2 – Artikkelikokoelmat 6/2011.